ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Естетичний момент авторської стилістики

Породження і сприйняття художнього тексту: 4 заняття, 4 експерименти, одне власне дослідження

За статтею В. О. Косенко та посібником «Психологія мовлення і психолінгвістика» (Калмикова Л. О. та ін., 2008)

МЕТА І ЗАВДАННЯ

Навчитися досліджувати художній текст крізь опозицію «породження – сприйняття»

і пояснювати, як авторська стилістика робить мовну форму частиною змісту.

Завдання

1. Опанувати поняття естетичної функції, деавтоматизації, стійкості тексту, затексту й підтексту.
2. Застосовувати психолінгвістичні методики: шкалювання, cloze-тест, асоціативний експеримент, семантичний диференціал.
3. Пояснювати естетичний вплив тексту, а не лише переказувати фабулу.
4. Провести й оформити власне міні-дослідження.

4 заняття × 2 год **≈ 6 год самостійної роботи** **мікрогрупи по 3–4 особи**

КЛЮЧОВА ІДЕЯ СТАТТІ

Художній текст повідомляє не лише «що», а й «як»

«...увесь сенс не в тому, що сказано, що подумано, а в тому, як сказано, як подумано»

Д. Овсянико-Куликовський, цит. за статтею В. О. Косенко

Як форма стає змістом

Поняття	Зміст (за статтею)	Джерело ідеї
Опозиція «породження – сприйняття»	Текст досліджують і з боку автора, і з боку читача	В. Бєлянін
Естетична функція мови	Увага до повідомлення заради самого повідомлення	Р. Якобсон
Емоція форми	Мистецтво починається там, де починається форма	Л. Виготський
Порушення мовного автоматизму	Тропи, фігури синтаксису, звукопис, непередбачуване слово	В. О. Косенко
Стійкість тексту до перетворень	Відчуття єдино можливого втілення змісту: «з пісні слова не викинеш»	Н. Мечковська

ТЕОРЕТИЧНИЙ МІНІМУМ · 2

Що стоїть за текстом

Затекст

Відображені в тексті фрагменти дійсності в авторському ракурсі. В. Бєлянін

Підтекст

Прихована інформація, яку читач виводить з асоціативності одиниць тексту. В. Бєлянін

Повтор як розвиток почуття

Анафора, епіфора, рефрен, паралелізм поглиблюють переживання, а не думку. А. Макаров

Автор і текст

Творчість як гра й фантазія; персонажі – значущі особи «життєвого простору автора». З. Фрейд, В. Бєлянін

СТРУКТУРА ПРАКТИКУМУ

Одне положення статті – один експеримент

1

Естетична функція: «як», а не «що»

Шкальне оцінювання оригіналу й переказу

Продукт: протокол оцінок

2

Деавтоматизація і стійкість тексту

Cloze-тест, експеримент із трансформацією

Продукт: таблиця передбачуваності

3

Затекст, підтекст, контекст

Порівняння груп, асоціативний експеримент

Продукт: асоціативні поля

4

Типологія текстів В. Бєляніна

Семантичний диференціал, експертна класифікація

Продукт: емоційний профіль тексту

Завершення – власне міні-дослідження здобувача на новому тексті.

На яких методах тримається практикум

Асоціативний експеримент

На слово-стимул відповідають першим словом, що спало на думку. Показує семантичні поля. Заняття 3

Метод доповнення (cloze)

У тексті пропущено кожне n-не слово; ступінь відновлення – показник читабельності. Заняття 2

Семантичний диференціал

Оцінка тексту за біполярними шкалами: «сумний – веселий», «важкий – легкий». Заняття 1, 4

Експеримент із трансформацією

Текст змінюють (синонім, порядок слів) і вимірюють, що втратилося. Заняття 2

Методи: Калмикова Л. О. та ін. Психологія мовлення і психолінгвістика, 2008, с. 43–48

Той самий зміст – різний вплив

Оригінал · Т. Шевченко

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть

Переказ

Біля хати ростуть вишні, над ними літають жуки.

Оцінка за шкалами 1–7

- виразність
- образність
- емоційний вплив
- бажання читати далі

Різниця «оригінал – переказ» = кількісна міра «емоції форми»

Авторське слово важко вгадати і важко замінити

Cloze-тест

Текст 120–150 слів, 10 пропусків: 5 нейтральних і 5 стилістично маркованих слів.

Передбачуваність = збіги з авторським словом ÷ кількість респондентів × 100%

Гіпотеза: марковані слова вгадують рідше.

Трансформація тексту

Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива

- синонім: «Шумить і плаче Дніпр широкий…»
- прямий порядок: «Широкий Дніпро реве та стогне…»
- нейтрально: «На Дніпрі сильні хвилі, дме вітер»

Оцінка втрати: 1–5

Знання фабули ≠ знання тексту

Група А

Читає повний текст (новелу до 3 с.)

Група Б

Читає переказ у 5–6 речень

Однакова анкета

сюжет у 3 реченнях · почуття та їх сила (1–5) · ставлення автора до героя · 3 ключові слова

Асоціативний експеримент: 5 слів-стимулів із тексту, по 3 реакції

Будуємо асоціативні поля груп: **ядро** – реакції, що повторюються, **периферія** – поодинокі. Розрізняємо синтагматичні (небо – блакитне) і парадигматичні (батько – мати) асоціації.

ЗАНЯТТЯ 4 · ТИПОЛОГІЯ В. БЄЛЯНІНА

Дев’ять типів тексту — і чи погодяться експерти

світлі | активні | прості | веселі | красиві | втомлені | сумні | складні | мішані

Семантичний диференціал

8 шкал від −3 до +3: темний – світлий, напружений – спокійний, сумний – веселий, складний – простий, буденний – красивий, пасивний – активний, важкий – легкий, холодний – теплий

Узгодженість експертів

Кожен визначає тип самостійно. Частка тих, хто обрав найчастіший тип, у %.

Нижче 50% – «мішаний» текст або нечіткі критерії

ПІДСУМОК ПРАКТИКУМУ

Власне міні-дослідження: одна методика, новий текст, ≥10 респондентів

Звіт (4–5 сторінок)

1. Положення статті, яке перевіряємо
2. Гіпотеза, яку можна спростувати
3. Матеріал і респонденти
4. Методика і бланк
5. Результати: таблиця або діаграма
6. Висновок і обмеження

Оцінювання: 100 балів

Вид роботи	Бали
Робота на заняттях 1–4	40
Самостійні завдання	20
Гіпотеза і дизайн	10
Збір і обробка даних	10
Інтерпретація	15
Оформлення	5

ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Питання для самоконтролю

1. Чому переказ сюжету ще не означає розуміння художнього твору?
2. Які засоби порушують мовний автоматизм на звуковому, лексичному й синтаксичному рівнях?
3. Що вимірює cloze-тест і як його результат пов’язаний із деавтоматизацією?
4. Чим синтагматичні асоціації відрізняються від парадигматичних?
5. Чим типологія В. Бєляніна відрізняється від жанрової класифікації?
6. Які обмеження має тлумачення творчості за З. Фрейдом?

Джерела: стаття В. О. Косенко; Калмикова Л. О. та ін., 2008